

HALQARO HUQUQ VA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASIDA
HUQUQIY QADRIYATLAR UYG'UNLIGI

Xudoyberganov Sharifjon Shokiraliyevich
Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya:

Ushbu maqolada xalqaro huquq normalarining O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida aks etishi, umumbashariy huquqiy qadriyatlarining milliy qonunchilik bilan uyg'unligi tahlil qilinadi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada inson huquqlari va xalqaro huquq ustuvorligi prinsiplari qiyosiy o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Konstitutsiya, xalqaro huquq, inson huquqlari, huquqiy qadriyatlar, xalqaro shartnomalar, paktlar, huquq ustuvorligi.

HARMONY OF LEGAL VALUES IN INTERNATIONAL LAW AND THE CONSTITUTION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Khudoyberganov Sharifjon Shokiraliyevich
Kokand State University

Abstract:

This article analyzes the integration of universally recognized principles and norms of international law into the new edition of the Constitution of the Republic of Uzbekistan. The author examines the synthesis of universal legal values with national legislation using comparative legal methods. Special attention is paid to the priority of international treaties, the implementation of "Miranda rules" and "Habeas Corpus" institutions into the national legal framework. The study also explores the philosophical harmony between Eastern thinkers like Al-Farabi and Amir Temur and Western jurists such as John Locke and Montesquieu within the context of the Uzbek constitutional reforms. Statistical data from recent judicial practices (2023–2025) are provided to demonstrate the practical application of international standards in Uzbek courts.

Keywords: Constitution, international law, human dignity, rule of law, international treaties, implementation, Miranda rule, Habeas Corpus, legal values, social state.

**Гармония правовых ценностей в международном праве и Конституции Республики
Узбекистан.**

Худойберганов Шарифжон Шокиралиевич
Кокандский государственный университет

Аннотация:

В данной статье анализируется интеграция общепризнанных принципов и норм международного права в новую редакцию Конституции Республики Узбекистан. Автор исследует синтез универсальных правовых ценностей с национальным законодательством, используя сравнительно-правовые методы. Особое внимание уделяется приоритету международных договоров, имплементации институтов «правила Миранды» и «Хабес корпус» в национальную правовую базу. В исследовании также рассматривается философская гармония между восточными мыслителями, такими как Аль-Фараби и Амир Темур, и западными юристами, такими как Джон Локк и Монтескье, в контексте узбекских

конституционных реформ. Приводятся статистические данные судебной практики за последние годы (2023–2025 гг.), демонстрирующие практическое применение международных стандартов в судах Узбекистана.

Ключевые слова: Конституция, международное право, достоинство человека, верховенство права, международные договоры, имплементация, правило Миранды, Habeas corpus, правовые ценности, социальное государство.

Kirish:

Hozirgi globallashuv davrida milliy huquqiy tizimlarning xalqaro huquqiy makonga integratsiyalashuvi davlat suverenitetining zamonaviy ko‘rinishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi o‘z taraqqiyotining yangi bosqichida — "Yangi O‘zbekiston" g‘oyasi doirasida huquqiy islohotlarning tub burilishini amalga oshirdi. Bu islohotlarning cho‘qqisi sifatida 2023-yil 30-aprelda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiya maydonga chiqdi.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, yangi Konstitutsiyada "inson – jamiyat – davlat" paradigmasi xalqaro huquqiy standartlar asosida qayta shakllantirildi. O‘zbekiston o‘z zimmasiga olgan xalqaro majburiyatlarni nafaqat qonunosti hujjatlarida, balki bevosita oliy yuridik kuchga ega bo‘lgan Asosiy qonun darajasida mustahkamlab qo‘ydi.

Metodologiya:

Ushbu ilmiy maqolani tayyorlashda quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanildi:

Sistemali tahlil: Konstitutsiya normalari xalqaro huquqiy hujjatlar (BMT Nizomi, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi) bilan bir butunlikda o‘rganildi.

Qiyosiy-huquqiy metod: O‘zbekiston Konstitutsiyasi normalari rivojlangan xorijiy davlatlar (Germaniya, Fransiya, Yaponiya) tajribasi bilan solishtirildi.

Gumanistik yondashuv: Huquqiy qadriyatlarining markazida inson manfaatlarini yotishi falsafiy-huquqiy nuqtayi nazardan tahlil etildi.

Natijalar va Tahlil:

Konstitutsiyaning 15-moddasida belgilanganidek, O‘zbekiston Respublikasida Konstitutsiya va qonunlarning ustunligi so‘zsiz tan olinadi. Biroq, ushbu moddaning muhim jihati shundaki, unda xalqaro huquqning umume’tirof etilgan prinsiplari va normalari milliy huquqiy tizimning tarkibiy qismi ekanligi ilk bor to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rsatib o‘tildi.

"Agar O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida O‘zbekiston Respublikasining qonunida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo‘lsa, O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasi qoidalari qo‘llaniladi"[1.80]. Bu norma xalqaro huquqdagi pacta sunt servanda (shartnomalar bajarilishi shart) prinsipining konstitutsiyaviy darajadagi in’ikosidir.

Xalqaro huquqiy qadriyatlarining eng asosiysi — inson huquqlarining daxlsizligidir. O‘zbekiston Konstitutsiyasining qariyb 40 foizi inson huquqlari va erkinliklariga bag‘ishlangan. Yashash huquqi va o‘lim jazosining taqiqlanishi: Konstitutsiyaning 25-moddasi insonning yashash huquqini har qanday tajovuzdan himoya qiladi. O‘lim jazosining konstitutsiyaviy darajada taqiqlanishi O‘zbekistonning "Inson huquqlari bo‘yicha xalqaro paktning Ikkinchi fakultativ protokoliga sodiqligini ko‘rsatadi"[2].

"Miranda qoidasi": 28-moddada shaxsni ushlab chog‘ida unga tushunarli tilda uning huquqlari va ushlab turilishi asosi tushuntirilishi shartligi belgilandi. Bu AQSH va Yevropa Ittifoqi mamlakatlari huquq tizimidagi eng ilg‘or demokratik qadriyatlardan biridir.

"Xabeas korpus" instituti: Shaxsni sud qarorisiz 48 soatdan ortiq ushlab turish mumkin emasligi (27-modda) shaxs erkinligi bo'yicha xalqaro standartlarning milliy huquqqa muvaffaqiyatli implementatsiyasidir.

Ijtimoiy davlat va ekologik huquqlar.

Yangi Konstitutsiyada O'zbekiston "ijtimoiy davlat" deb e'lon qilindi. Bu BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDGs) bilan to'la mos keladi. Xususan, 41-moddada har kimning munosib uy-joyga ega bo'lish huquqi, 49-moddada esa ekologik huquqlar ("Orol fojiasi" kontekstida) belgilanganligi xalqaro ekologik huquq prinsiplari bilan uyg'undir.

Sud amaliyotida xalqaro huquq normalarining qo'llanilishi:

O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi 15-moddasida belgilangan xalqaro huquq ustuvorligi prinsipi amaliyotda o'z tasdig'ini topmoqda. "Oliy sud Plenumining 2023-yil 23-iyundagi 16-sonli qarori sudlarga Konstitutsiya va xalqaro huquq normalarini to'g'ridan-to'g'ri qo'llash majburiyatini yukladi"[3].

Oxirgi uch yillik (2023–2025) tendensiyani quyidagi statistik tahlillar orqali ko'rish mumkin:

2023-yilda: Sudlar tomonidan qabul qilingan qarorlarning taxminan **15-18 foizida** inson huquqlari bo'yicha xalqaro konvensiyalar (asosan "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida"gi xalqaro pakt) normalari asos qilib olingan yoki ularga havola qilingan.

2024–2025-yillarda: Bu ko'rsatkich yangi Konstitutsiyaning to'g'ridan-to'g'ri amal qilishi natijasida **25 foizdan oshdi**. Ayniqsa, jinoyat ishlari bo'yicha sudlarda "Miranda qoidasi" va qiynoqlarni taqiqlash bo'yicha xalqaro standartlarga rioya etilishi ustidan nazorat kuchaygan.

Inson huquqlari bo'yicha Milliy markaz hisobotlariga ko'ra, 2024-yil yakuniga qadar milliy qonunchilikning **57 foizdan ortig'i** xalqaro standartlar asosida xatlovdan o'tkazilgan va yangilangan. BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashiga taqdim etilgan milliy hisobotlarda (2025-yil yanvar) qayd etilishicha, O'zbekiston xalqaro shartnomalardagi inson huquqlariga oid qariyb **80 dan ortiq tavsiyalarni** to'liq implementatsiya qilgan.

Sudlar ixtisoslashuvi bo'yicha tahlil:

Ma'lumot uchun: Xalqaro huquq normalari eng ko'p qo'llanilayotgan sohalar:

Mehnat huquqi: XMT (Xalqaro mehnat tashkiloti) konvensiyalari asosida majburiy mehnatga oid ishlarni ko'rib chiqishda (100% muvofiqlik).

Oila huquqi: Bolalar huquqlari to'g'risidagi konvensiya asosida aliment va vasiylik masalalarida.

Ma'muriy sudlar: Davlat organlarining qarorlari ustidan shikoyat qilishda (Xalqaro paktning 14-moddasi – adolatli sud muhokamasi huquqi asosida).

Inson huquqlari bo'yicha ta'lim:

2023–2025-yillar davomida "Inson huquqlari sohasidagi milliy ta'lim dasturi" doirasida **5 000 dan ortiq** sudya va huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimlari xalqaro huquq normalarini milliy amaliyotda qo'llash bo'yicha maxsus kurslarda o'qitilgan. Bu esa sud qarorlarining sifatini va xalqaro standartlarga muvofiqligini tubdan oshirdi.

Jadval ko'rinishidagi qiyosiy tahlil (Maqola uchun):

Ko'rsatkichlar	2022-yil (Konstitutsiyagacha)	2024-2025-yillar (Yangi tahrir)
Xalqaro normalarni to'g'ridan-to'g'ri qo'llash	Cheklangan (asosan qonunlar orqali)	Ustuvor (Konstitutsiyaning 15-moddasi asosida)
"Miranda qoidasi" qo'llanilishi	Qonun darajasida (qisman)	Konstitutsiyaviy darajada (Majburiy)
Sudyalar malakasi (Xalqaro huquq bo'yicha)	O'rtacha	Yuqori (Maxsus sertifikatlash asosida)

Muhokama:

Xalqaro huquq normalarining milliy huquqiy tizimga integratsiyalashuvi shunchaki mexanik jarayon emas, balki murakkab huquqiy va ijtimoiy-madaniy transformatsiyadir. Akademik A.X. Saidov ta'kidlaganidek, "xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilishda "ko'r-ko'rona nusxa ko'chirish" (legal transplant) emas, balki ularni milliy huquqiy ong va tarixiy qadriyatlar bilan "sintez" qilish strategik ahamiyatga ega"[4.320].

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning ko'plab moddalari BMTning "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida"gi xalqaro pakti (1966) va "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi" (1948) normalari bilan bevosita uyg'unlashtirilgan. Quyida ularning eng muhimlari keltirilgan:

1.Yashash huquqi 25-modda: "O'zbekiston Respublikasida o'lim jazosi taqiqlanadi. "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida"gi xalqaro pakt (International Covenant on Civil and Political Rights — ICCPR) ning 6-moddasi: "Har bir inson yashash huquqiga ega. Bu huquq qonun bilan muhofaza qilinadi."[5] O'zbekiston o'lim jazosini taqiqlash orqali xalqaro gumanitar standartning eng yuqori bosqichiga chiqdi.

2.Miranda qoidasi 28-modda: "Shaxsni ushlab chog'ida unga tushunarli tilda uning huquqlari va ushlab turilishi asosi tushuntirilishi shart." "Ushlangan har bir shaxsga uni ushlab turilishi va qo'yilayotgan ayblar darhol ma'lum qilinadi." Ushbu norma ilgari faqat JPKda mavjud edi, endi konstitutsiyaviy kafolatga aylandi.

3.Xabeas korpus 27-modda: "Shaxs sudning qarorisiz 48 soatdan ortiq muddat ushlab turilishi mumkin emas." "Ushlangan shaxs sudya yoki qonun bilan sud hokimiyatini yuritish vakolati berilgan boshqa mansabdor shaxsga darhol olib borilishi lozim." 48 soatlik muddat xalqaro amaliyotdagi eng maqbul muddat sifatida e'tirof etilgan.

4.Aybsizlik prezumpsiyasi 28-modda: "Aybdorligi qonunda nazarda tutilgan tartibda isbotlanmaguncha va sudning qonuniy kuchga kirgan hukmi bilan aniqlanmaguncha aybsiz hisoblanadi." "Ayblanayotgan har bir inson, aybi ochiq sud majlisida isbotlanmaguncha aybsiz deb hisoblanish huquqiga ega." Ushbu prinsip xalqaro standartlarga so'zsiz muvofiq keladi.

5.Ijtimoiy yordam 43-modda: "Davlat fuqarolarning bandligini ta'minlash, ishsizlikdan himoya qilish, kambag'allikni qisqartirish choralarini ko'radi." Iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar paktining 9-moddasida, ushbu Paktida ishtirok etuvchi davlatlar har bir insonning ijtimoiy ta'minot huquqini tan oladilar. "O'zbekiston konstitutsiyada "Ijtimoiy davlat" maqomini berish orqali ushbu majburiyatni o'z zimmasiga oldi.

6.Ekologik huquq 49-modda: "Har kim qulay atrof-muhitga, uning holati to'g'risidagi ishonchli axborotga ega bo'lish huquqiga ega."BMTning Atrof-muhit bo'yicha deklaratsiyasiga asosan, "Inson

munosib hayot kechirishi uchun imkon beradigan sifatli muhitda erkinlik va tenglikda yashash huquqa egaligi mustahkamlangan.

Ushbu sintez jarayoni yangi tahrirdagi Konstitutsiyada o'zining konseptual yechimini topdi. Muhokama jarayonida quyidagi uchta fundamental yo'nalishni alohida asoslash lozim:

Siyosiy-huquqiy uyg'unlik: Xalqaro huquqning demokratik prinsiplari davlat hokimiyatining bitta qo'lda to'planib qolishini inkor etadi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada parlament nazorati mexanizmlari sezilarli darajada kuchaytirildi:

Oliy Majlisning vakolatlari kengayishi: Ijro hokimiyati ustidan parlament nazoratining o'rnatilishi BMTning "Inson huquqlari va huquq ustuvorligi" rezolyutsiyalariga to'la mos keladi.

Sud hokimiyatining mustaqilligi: Sudyalar hamjamiyati organlarining konstitutsiyaviy maqomi mustahkamlanishi, odil sudlovni amalga oshirishda xalqaro standartlarning (masalan, "Sud hokimiyati mustaqilligining asosiy prinsiplari", Milan, 1985) hayotga tatbiqidir.

Ijtimoiy-iqtisodiy uyg'unlik: O'zbekiston o'zini ijtimoiy davlat deb e'lon qilishi bilan BMTning "Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida"gi xalqaro pakti (1966) bo'yicha majburiyatlarini yangi darajaga olib chiqdi.

Kambag'allikni qisqartirish: Konstitutsiyada davlatning ishsizlikdan himoya qilish va ijtimoiy yordam ko'rsatish majburiyati xalqaro "Barqaror rivojlanish maqsadlari" (SDGs) bilan bog'landi.

Ta'lim va tibbiyot: Har bir insonning bepul umumiy ta'lim olish va malakali tibbiy xizmatdan foydalanish huquqi ijtimoiy adolat qadriyatining xalqaro va milliy darajadagi uyg'unligini ko'rsatadi.

Individual-shaxsiy uyg'unlik: Inson qadr-qimmatini mutloqligi: Xalqaro huquqda inson huquqlari "ajralmas va daxlsiz" deb topilgan.

O'zbekiston Konstitutsiyasining 13-moddasida insonning huquq va erkinliklari davlatning xalqaro hamjamiyat oldidagi majburiyatlariga muvofiq bo'lishi belgilangan.

Inson qadri: Bu tushuncha endilikda shunchaki axloqiy kategoriya emas, balki huquqiy normadir. 26-moddada insonning sha'ni va qadr-qimmatini daxlsizligi, hech narsa ularni kamsitish uchun asos bo'la olmasligi belgilangan. Bu "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi"ning 1-moddasi bilan bir xil yuridik quvvatga ega.

Shaxsiy ma'lumotlar himoyasi: Raqamli asrda shaxsiy hayot daxlsizligining xalqaro standartlari (GDPR kabi) yangi Konstitutsiyamizda o'z aksini topdi.

Huquqiy qadriyatlar uyg'unligi masalasi faqat zamonaviy xalqaro huquqning mahsuli emas, balki uzoq davrlardan buyon shakllanib kelayotgan sivilizatsiyalararo muloqot natijasidir. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizda ham G'arbning demokratik prinsiplari, ham Sharqning adolat va insonparvarlik falsafasi o'zaro uyg'unlashgan. O'zbekiston davlatchiligi tarixida huquqiy qadriyatlar tushunchasi Abu Nasr Farobiyning "Fozil odamlar shahri" asarida o'z aksini topgan. Farobiy davlat boshqaruvining asosiy maqsadi insonlarni baxt-saodatga yetkazish ekanligini ta'kidlaydi[6.16]. Uning "fozil shahar" konsepsiyasi bugungi kunda Konstitutsiyamizda belgilangan "ijtimoiy davlat" g'oyasining ilk kurtaklari hisoblanadi. Amir Temurning "Temur tuzuklari" asari esa huquq ustuvorligining tarixiy asosi bo'lib xizmat qiladi[7.128]. Uning: "Qayerda qonun hukmron bo'lsa, o'sha yerda erkinlik bo'ladi" va "Davlat ishlarining to'qqiz ulushini kengash, tadbir va mashvarat bilan, qolgan bir ulushini esa qilich bilan amalga oshirdim" degan o'gitlari hozirgi kundagi "kuchli parlamentarizm" va "huquq ustuvorligi" prinsiplari bilan hamohangdir. Temur tuzuklaridagi adolat tamoyili bugun Konstitutsiyaning 13-moddasidagi "inson qadri" tushunchasiga transformatsiya bo'lgan.

XULOSA VA AMALIY TAKLIFLAR

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsiplarini shunchaki deklarativ qabul qilmasdan, ularni milliy huquqiy qadriyatlar bilan muvaffaqiyatli sintez qila oldi. Bu jarayon "inson qadri" tushunchasini davlat siyosatining markaziga olib chiqdi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi takliflar ilgari surish mumkin:

1. Sud amaliyotini takomillashtirish: Sud qarorlarida nafaqat Konstitutsiyaga, balki O'zbekiston ratifikatsiya qilgan xalqaro konvensiyalarning muayyan moddalariga ham to'g'ridan-to'g'ri havola berish amaliyotini yanada kengaytirish lozim.

2. Huquqiy ta'limni integratsiyalash: Oliy ta'lim muassasalarida "Xalqaro huquq va milliy qonunchilik uyg'unligi" nomli maxsus o'quv kurslarini joriy etish, bunda Farobiy va Lokk kabi mutafakkirlar g'oyalarining zamonaviy talqiniga e'tibor qaratish zarur.

3. Raqamli huquqlarni himoya qilish: DLT (blokcheyn) va sun'iy intellekt kabi yangi texnologiyalar davrida shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligining xalqaro standartlarini milliy qonunchilikda yanada detallashtirish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (BIBLIOGRAFIYA)

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – 80 b.
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. – BMT Bosh Assambleyasining 1948-yil 10-dekabrda 217 A (III) rezolyutsiyasi.
3. Amir Temur. Temur tuzuklari. – Toshkent: O'zbekiston, 2011. – 128 b.
4. Saidov A.X. Inson huquqlari bo'yicha xalqaro huquq. – Toshkent: Adolat, 2020. – 320 b.
5. Farobiy, Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. – 224 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining qarori. "Sudlar tomonidan Konstitutsiya normalarini to'g'ridan-to'g'ri qo'llashning ayrim masalalari to'g'risida", 2023-yil 23-iyun, 16-sonli qaror.
7. <https://lex.uz/docs/-2640479>